

Respublikinė biblioteka
Vilnius, Leninio pr. 51
Br. Vasnietis

84

DRAUGAS

ANTROJI DALIS / 1983

SPALIO MĖN. 8 d. / OCTOBER 8, 1983

PART TWO — Nr. 200(35)

mpkslas — menas literatūra

„Aušros“ sukakčiai skirtas numeris (II)

„Aušros“ šimtmetį švenčiant — keletas siluetų iš „Aušros“ gyvenimo.

„Aušros“ moterys.

Iš „Aušros“ poetų kūrybos: Liudvikos Malinauskaitės-Šliūpienės — Eglės, Juozo Andziulaičio-Kalnėno, Tomo Žičkaus eilėraščiai.

Ateitininkiškumo ateitis.

Lietuviai išeiviai — kas dabar esame?

Dvyliktoji metinė lietuvių fotografų paroda Chicagoje.

Nauji leidiniai.

Kertinė Parastė

Ateitininkiškumo ateitis

Ateities žurnalo ruošiamas akademinis savaitgalis (1983 m. spalio 14-16) suteiks gerą progą Chicagoje inteligentiškai visuomeni giliau pasvarstyti lietuvių tautą liečiančius klausimus, nes ateitininkijos klausimas žymia dalimi dengiasi su lietuviškumo klausimais.

Yra ir labai savitų ateitininkiškų priežasčių rinktis šia lietuviškai inteligentiškumo apraška besidomintiems asmenims ir svarstyti ateitininkų krypties klausimus. Viena iš jų yra ilgamečio ateitininkijos dvasios vado kun. Stasio Ylos mirtis. Jis apie trisdešimt metų labai uoliai ir su giliu įsijautimu bei įsiamstymu vadovavo ateitininkijos auklėjimui. Šiandien būtų dar per anksti kritiškai pasverti ir įvertinti jo ateitininkijos supratimo pobūdį. Be abejo ateis laikas ir bus svarbų šio auklėtojo ir kultūrininko veiklą vispusiškai pasverti.

Jau ir dabar kai kurie kun. Ylos ateitininkiškos dvasios bruožai yra ryškūs. Vienas iš jų yra stiprus ateitininkiško jaunimo nukreipimas į ateities uždavinius. Ateitininkiškumas ir futurizmas kun. Ylai beveik susibloškė.

Kitas bruožas, kuris yra būdingas tiek paties Ylos asmenybei, tiek jo auklėjimo metodikai, yra labai kūrybinga ir valinga asmenybė. Tokia savęs samprata, kuri yra išvadiniai veikli, bet kartu ir drausminga, jis stengėsi įdiegti ateitininkų jaunimui, kuris šandien yra jau subrendęs ir pajėgus toliau puoselėti ateitininkišką dvasią. Turint tai prieš akis, šių metų ateitininkų akademinis savaitgalis turi savitos prasmės.

Tačiau reikia nepraleisti iš akių, kad ateitininkija nėra kun. Ylos kūrinys. Ji yra kažkas ir istoriškai ir esmiškai savito. Ateitininkija yra toks lietuvių šviesuomenės pasireiškimas, kuris patį savo kilmę iešina plačiau, negu tautiškai suprantas lietuviškumas. Net istoriškai žiūrint, tenka nepraleisti iš akių, kad ateitininkija yra senesnė už Lietuvos nepriklausomybę. Juk jau ateitininkais būdami, akademikai stėjo kovoti už Lietuvos nepriklausomybę. Ateitininkijos pradžia yra 1908 metai.

Kas tad yra ateitininkija? Idejiškai žiūrint, tai yra tokia akademinė simbiozė (susitikimas), kuri susidarė, kai susilietė Petrapilio ir Maskvos idėjiniai polėkiai su Liuvono ir Šveicarijos Freiburgo universitetų polėkais. Tiek, kiek pirmieji buvo tuo metu liberalizmo ir socializmo tvirtovės, tiek antrieji atstovavo

atgimstančiam tomizmui ir prasi-dedančiom visuomeninėm katali-ky aspiracijom. Dėl to pirmieji ateitininkai studijavo ne šventą raštą, bet Markso Kapitalą. Dėl to i ateitininkija jos pradžioje tenka žiūrėti kaip i lietuviško akademi-nio jaunimo gyvą reagavimą i pasaulines problemas. Ateitinin-kija savo pradžia yra dalykas, išsėjęs anapus tautinių siaurumų. Tai nereikia, žinoma, kad ateitininkija nebūtų lietuvių tautos pasireiškimas, bet tai reiškia, kad ji savo prigimtimi yra labiau tinkama susitikti su žmogiškomis problemomis apskritai, su kuriomis lietuviška šviesuomenė dabar susitinka išsivijoje.

Reikia tikėtis, kad šis akademinis savaitgalis, kurio tema yra „Lietuvis išeivis — naujų sąvokų ieškojimas“ imsis tų problemų, su kuriomis šandien mes susitikame.

Kokie yra šandien uždaviniai, kurie yra reikalingi ateitininkijos pernamstymo? Jų galima suminti tris sritis: religinę sritį, tautybės išlaikymo sritį ir socialinę sritį.

Visų pirma šandien kyla klausimas, kas yra pagrindinės reikšmės dalykas religinėje srityje, jeigu žiūrimė i jų akademiniam lygyje. Lietuvių tauta savo tikėjimo liudijimu šandien rodo viso pasaulio susidomėjimą sukelusį spektaklį. Tačiau Lietuvoje komunistinį auklėjimą išėjęs inteligentas nieko taip nėra reikalingas, kaip protingo religijos pagrindimo. O i visai krikščioniškai šandien trūksta protingo natūralaus įva-do i apreiškimą. Ir kai jo trūksta, tai i krikščionybės palaima ne kartą nepataiko i realias gyvenimo problemas.

Rasti krikščionybei natūralų įvadą i gyvenimo problemas ateitininkija yra pašaukta iš savo pačios prigimties. Ji yra kilusi iš krikščionybės ieškojimo kontakto su gyvenimo problemomis. Šita prasme ji gali būti naudinga visam pasauliui. Galima net drįsti sakyti, kad ji yra vienintelė šita prasme, nes daugelis krikščionių arba nemato realių problemų, arba i jų sprendimą eina negiliai, nepažindami giliau krikščio-nybės prigimties.

Tautinė problema ateitininkijai šandien yra atsistojęs labai juntamoje formoje. Tačiau praėjusio šimtmečio tautiškumas šandien negali duoti i ją pakankamo atsakymo. I ją tenka eiti su nauju šios problemos supratimu. Jeigu praėjusiame šimtetyje užteko rūpintis tautinės sąmonės ugdy-ti (Nukelta i 4 psl.)

„Aušros“ šimtmetį švenčiant

Keletas siluetų iš „Aušros“ gyvenimo

VINCAS TRUMPA

„Aušros“ balsas

Ne didelis ir nelabai galingas tas balsas, bet, atrodo, jis taip smarkiai suvirpino žmonių širdis, kad jo aidas tebeskamba dar ir šandien. Matytis, jis ėjo iš širdies ir pataikė i širdį. Ar ne to ir Adomas Mickevičius reikalavo iš poezijos? Vos keletai metų praslinkus po Aušros mirties, Antanas Vilkutaitis, „Amerika pirtyje“ autorius — dėl to dabar berods nėra ko ginčytis — Vienybėje lietuvininkų tarp kita ko rašė, kad su Aušros mirtimi „nutilo visi tie lakštingalos“, kurie ten savo eiles spausdinosi. Ne per daug dėl to liūdėjo Vilkutaitis, dūmo-damas, kad vien eilėmis tautos neprikelsi. Kiek vėliau ir Vincas Kudirka, pavadinęs „Aušros“ gadyne „lyrizmo gadyne“, sakė: „Šandien jau to negana. Šian-dien (apie 1896 m.) jau reikia pažinti Lietuvos geografiją, etnografiją, ekonomiską ir poli-tiską būvis ir t.t.“

Iš tikrųjų ir tų lakštingalų balselis nebuvo jau toks „pilnas, skardus, griau dingas ir, taip saktas, skalsus“, kokį jį girdėjo Antanas Baranauškas Anykščių šilėlyje. Visokie Višteliai, Miglo-varos, Trupiniai, Vanagėliai, Kėkštai ir Zauerveinai ne kažin kaip ten eiliavo. Tačiau kažin ar ta pati visa Aušra nepragydo lakštingalos balsu, kad ir V. Kudirka, jį išgirdęs, iš karto pasi-juto ir didelis, ir galingas, ir pasaulis jam pasidarė per ankš-tas. O svarbiausia, jis pasijuto lietuvis esąs. Ir žemaitėi emė ir rankos drebėti, ir ašaros iš akių veržtis, kai jai gerasis Poviliukas (Višinskis) parodė Aušrą. O mūsų kaimiečiai, išgirdę tą balsą, emė mažiau bučiuoti ponų rankas (G. Landsbergio liudijimas) ir pasi-juto patys ponais esą (M. Biržiškos vertinimas). Gal dėl to ir kaimo bernai ir mergos nesigailėjo karta is dėl jos pusmetinės savo algos.

O iš paviršiaus toji Aušra tokia pilka, kukli, beveik skurdi, kad rodos ir pasižiūrėti nebuvo i ką. Netinia, ar pasaulio laikraštijos istorijoje surasime kitą tokį atvejį, kur toks mažas ir pilkas paukštėlis būtų pragydes tokių galingų balsu, kad jį išgirdo net ir Varšuva, ir Poznanė, ir Petrapilis, ir Berlynas. Štai kur yra visa Aušros reikšmė, štai kur atsi-skleidžia tas „lietuviškas feno-menąs“ („objaw litewski“), kaip Aušrą pavadino lenkiškasis Dzien-nik Poznanski.

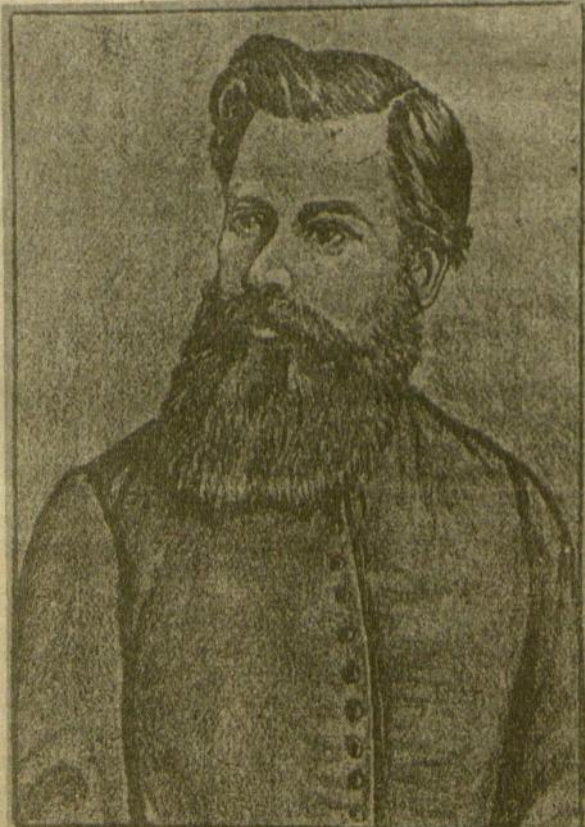

Martynas Šernius (1849-1908), Mažosios Lietuvos veikėjas, lietuviškų knygų ir laikraščių leidėjas Tilžėje ir Klaipėdoje — vienas iš „Aušros“ sumanytojų, finansinių įdėlių pirmojo jos numerio išleidi-ma.

Gal kiek ir perėjo prof. V. Puti-nas-Mykolaitis visą mūsų litera-tūros istoriją suskaldydamas i priešausrio ir poausrio laiko-tarpus, tačiau Aušra buvo tam tikras lūžis ne tik literatūriniam, bet ir aplamai tautiniame mūsų gyvenime.

Kas pagimdė „Aušrą“?

I tą klausimą galima atsakyti dvejopai: (1) nurodyti tas sąlygas ir priežastis, kurios pagimdė Aušrą ir (2) nurodyti tuos žmones, arba organizacijas, kurios davė Aušrai pradžią. Jonas Šliūpas, vienas iš Aušros gimdytojų arba „pribuvėjų“, kaip būtų pasakęs J. Tumas-Vaižgantas, nurodė tris priežastis, kurios pagimdžiusios Aušrą: (1) noras atsispirti prieš lenkišką buvusio Vilniaus univer-siteto itaką; (2) noras atsispirti prieš rusifikaciją ir Lietuvos supravoslavinimą; ir (3) noras įsijungti i bendrą nacionalinį ir nacionalistinį Europos sąjūdį. Visos tos priežastys ar sąlygos labai rimtos, tik kyla klausimas, kas iš Aušros gimdytojų galėjo jas taip gerai suprasti, kaip jas supra-to Šliūpas, praėjus jau daugeliui metų po „Aušros“ pasirodymo. Mūsų sociologizuojantieji isto-rikai (jū dabar ypač daug priviso)

Andrius Vištelis (1837-1916), vienas „Aušros“ steigėjų, 1863 m. sukilėlis, Garibaldžio kariuo-menės savanoris, spaudos draudimo meto poetas ir vertėjas.

galėtų surasti dar daugybę kitų ekonominių, socialinių, kultū-rinių ir politinių priežasčių, prisidėjusių prie Aušros pasirodymo.

Visiškai kitaip ir daug paprasčiau mėgo aiškinti Aušros genezę veterinarijos generolas Jonas Bulota, ypač išgarsėjęs dėl savo kariškos kepurės:

— Tai ką, jūs manot, kad Lietu-va buvo visą laiką? Ne, nebuvo. Ot, vieną sykį mes, keli inteli-gentai, susirinkome Marijampo-lėje vienam viešbutyje... keliese. Ir sakom: „Reikia sukurti Lietuvą“. Na, ir sukūrėm! Ot dabar jūs ir turite Lietuvą.

Ar nepanašiai galvojo ir Mairo-nis 1923 m.: „Mes, senieji, pradė-jom Naują Lietuvą, jūs, jaunoji karta, turite darbą varyti toliau“. Atrodo, tam pritarė ir Azytėnų ūkininkas ir „Balanos gadynės“ autorius Mikalojus Katkus.

Žinoma, ne originalūs buvo Bulota ir tie Marijampolės inteli-gentai. Jau gerokai anksčiau lygiai panašiai galvojo ir kai kurie čekų tautinio atgimimo veikėjai. Ir jie manėsi kabinete, kaip kokioje cheminėje laborato-rijoje, pagimdė čekų tautinį sąjū-dį. O mūsų aušrininkai ir varpininkai labai guviai sekė tą čekų sąjūdį, net ir kai kuriuos

rašmenis iš jų pasivogdami.

Veltui mes čia bandytume aiškintis, katrie teisingiau išsprendė Aušros genezės klau-simą: ar tie amžiniai priežastijų ir pasekmių ieškantieji istorikai, ar generolas Bulota. Kas, pavyzdžiui galėtų pasakyti, kaip būtų pasisukusi Rusijos istorija, jeigu Vladimiras Iljičius Leninas būtų miręs kažkur Sibire prie Lenos upės. Juk be Lenino nebūtų ir leninizmo, o be leninizmo nebūtų ir Sovietų Sąjungos. Arba kas būtų atsitikę su Aušra, jeigu dr. J. Basanavičius būtų Bulgarijoje užsikrėtęs maliarija ir miręs. Visą bėdą, kad su istoriniu procesu negalima eksperimentuoti, kaip su kokiomis cheminėmis rūgšti-mis.

Atgimimas, atbudimas, ar dar kas?

Daug prisigincyta, kaip pavadinti tas mūsų tautinis sąjū-dis, kurį sukelė Aušra ir kiti ja pasekusieji žurnalai ir laikraš-čiai. Vienalaikių ir vėlesniųjų liudininkų bei tyrinėtojų jis buvo įvairiai vadinamas: judėjimu, bruzdėjimu, krutėjimu, atsi-gaivėlyje, atgimimu, atbudi-mu, atgimimu, nacionaliniu išsi-vaivimu judėjimu, nacionaliniu judėjimu, tautiniai kultūrinio sąjūdžio, tautiniu sąjūdžiu, nacionaliniu sąjūdžiu ir pan. Nuodugniai jį tyrė istorikai vadi-na jį lietuvių tautos atgimimu (M. Roemeris), Lietuvos atgimimu (dr. J. Totoraitis), lietuvių tautiniu sąjūdžiu (M. Hellmann), lietuvių tautiniai kultūrinio sąjūdžio (J. Ochmanski). Dabartiniai Lietu-vos istorikai, nemėgdami žodžio „tautinis“ pakeičia jį „nacionali-niu“ arba nacionalinio išsivada-vimo sąjūdžiu. Visuose tuose pavadinimuose dominuoja trys žodžiai: atgimimas, atgimimas, sąjūdis. Tarp atgimimo ir atgimi-mo turbūt nėra didelio skirtumo. Idomu, kad didysis Lietuvių kalbos žodynas neturi nei vieno, nei kito žodžio, nors jie abu yra legalūs lietuvių kalbos žodžiai, ką patvirtina ir Dabartinės lietuvių kalbos žodynas (1972 m. laida). Anglų kalboje toms sąvokoms išreikšti turime tris žodžius: rebirth, revival, renaissance, kuris kartu yra ir tarptautinis žodis. Jie dažniausiai vartojami sinonimiškai ir nesudaro jokios problemos. Problema atsiranda tik tada, kai pradėti galvoti, kas buvo prieš tą atgimimą, atgimimą arba renesansą. Žinia, po ilgos

žiemos atgimsta arba atgyja gam-ta, arba po ilgos nakties išaušta diena. Gamtoje tai yra natūralus ir būtinas procesas. Mūsų ano meto aušrininkams toji žiema ir toji naktis reiškė truputį daugiau. Visų pirma ta naktis be galo ilga. J. Basanavičius savo garsioje „Priekalboje“ kalbėjo apie tai, kaip „jau daug šimtų metų praėjo, kaip paliovė Lietuvos giedruotose padangėse spindėjus žvaigždėlė, kuri mūsų tėvų tėvams švietė“. O Maironis, kuris buvo labai uolus Lietuvos istorijos studentas, tiesiog užfiksavo:

Štai penketas amžių —
— naktis be aušros!

Nereikia turbūt nei sakyti, ką čia turėjo Maironis galvoje. Aušra pasirodė maždaug lygiai po penkių šimtų metų nuo Krėvos sutarties su Lenkija. Taigi naktis be galo ilga, o žiema labai žiauri ir, rodos, niekada nesibaigianti. Kitur jau pavasaris, jau viskas atgyja, o

Po Lietuvos — žiema.
Nei žodžio, nei rašto
Nelaidžia erelis,
Suspaudęs nagais.

O ką reiškia tauta be žodžio ir be rašto. Tai beveik mirusi tauta. Užtat daug kam ir atrodė, kad Lietuva lyg iš numirusių prisikėlė, kaip koks feniksas iš pelenų. Daug kas nematė skirtumo tarp atgimimo ir prisikėlimo, nors aušrininkai, daugumoje būdami pasauliečiai, vengė šio pastarojo žodžio dėl jo religinių implikacijų.

1923 m. Brooklyne švenčiant Aušros 40 m. sukaktį ilgiausią kalbą išdrėžė kun. Antanas Milu-kas (1871-1943). Didžiausią savo kalbos dalį jis pašventė tam, kad įrodytų, jog lietuvių tauta visą laiką buvo gyva, tik ji truputį buvo prisnūdusi. Užtat dabar su Aušra ji tik lyg iš miego pabudo, bet toli gražu ne iš numirusių prisikėlė. Jis labai piktai pasia-kė prieš atgimimą ir siūlė at-budimo žodį. Idomu, kad beveik tuo pačiu metu Kopenhagoje pasirodė angliskasis dano mokslininko A. Benedictseno veikalo verti-mas, pavadintas Lithuania, the awakening of a nation, taigi, lietuvių tautos pabudimas. Prisimename ir Maironio

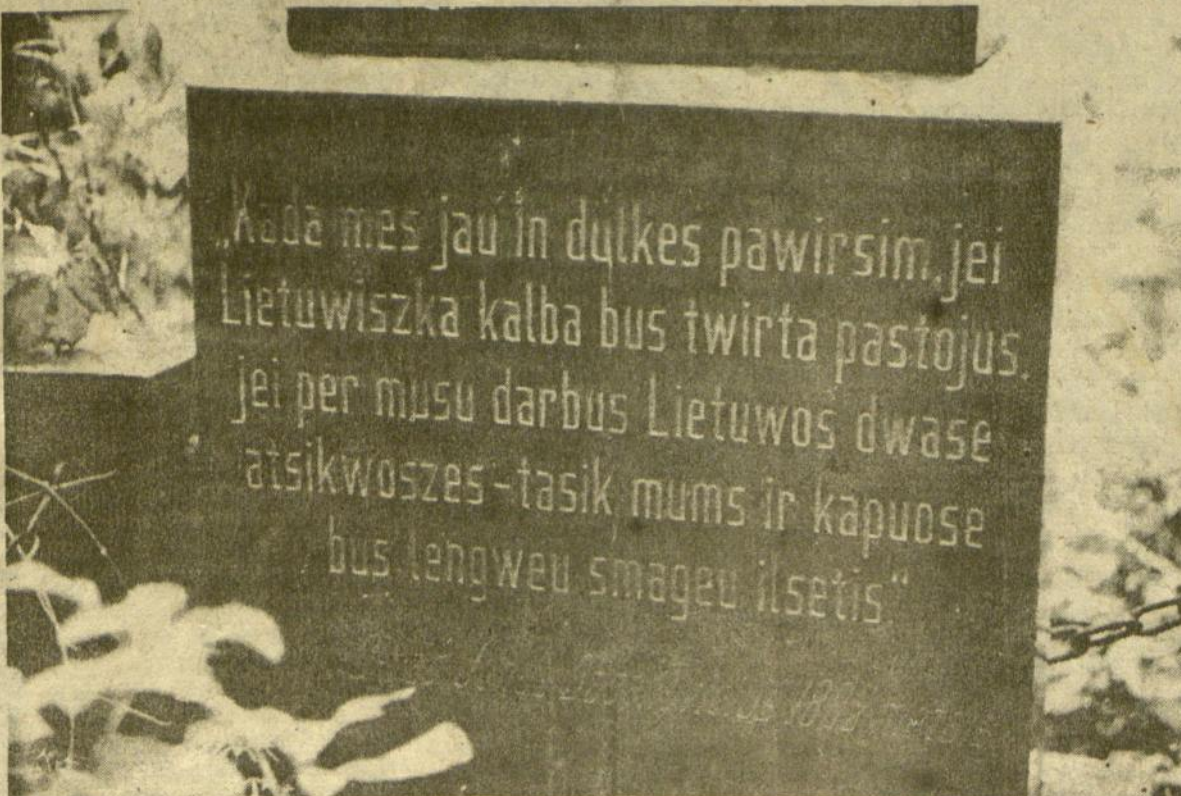
O tačiau Lietuva
Tik atbus gį kada:
Ne veltui tiek daug iškentėjo.
Kentėjo, bet nebuvo mirusi.

O vis dėlto ne atgimimas

Taip, dabar jau niekas negalvo-ja, kad prieš Aušrą lietuvių tauta buvo mirusi ir kad jos sukeltas judėjimas lyg iš nieko atsirado. Nežiūrint kun. A. Miluko ir kitų kritikos beveik visuotinai prigijo tautinio atgimimo arba rene-sanso sąvoka, ją suprantant ne prisikėlimo iš numirusių prasme, bet senovės Lietuvos atgimimo prasme. Dr. J. Basanavičius tiesiog natūraliai tapo to atgimi-mo patriarku, arba pranašu. Isto-rikas Alfredas Senn'as net angli-kai išleido labai simpatinga monografiją: Jonas Basana-vičius: the Patriarch of the Lithuanian National Renaissance (1980).

O tačiau dėl to atgimimo vėta truputį pagaltoti. Ir ne dėl to, kad lietuvių tauta niekada ir nebuvo mirusi, kaip teisingai įrodinėjo kun. A. Milukas, bet greičiau dėl to, kad labai sunku pasakyti, kas iš tikrųjų su „Aušra“ turėjo atgimti. Juk jeigu buvo atgimimas, tai turėjo būti tam tikras Lietuvos praeities laiko-tarpis, kuris kuo nors būtų pana-šus i tą lietuvių tautos idealą, dėl kurio atgimimo dirbo ir kovojo aušrininkai. Žinome, pavyzdžiui, kad didžiosios Vakarų Europos humanizmo ir renesanso gadynės metu atgijo susidomėjimas seną-ja graikų ir romėnų kultūra, kuri buvo gerokai primiršta Vidur-amžyje.

(Nukelta i 2 psl.)

Dr. Jono Basanavičiaus (1851-1927) antkapis Rasų kapinėse Vilniuje su jo žodžiais, parašytais vieno-rius metus prieš „Aušrą“.

Pu 24-6652

Respublikinė
biblioteka

Keletas siluetų iš „Aušros“ gyvenimo

(Atkelta iš 1 psl.)

Tiesa, aušrininkai, kaip ir anksčiau Simanas Daukantas ir Stanevičius, tokį idealą stengėsi susirasti senojoje pagoniškoje Lietuvoje. Ją turėjo prieš akis ir J. Basanavičius, kalbėdamas apie tas „giedruotas padanges“, ir Maironis, skųsdamasis per daug ilgai nusitęsusia „naktimi be aušros“. Bet kas iš tikrųjų buvo toji pagoniškoji Lietuva? Mūsų archeologai ir istorikai visiškai teisingai kalba ne tik apie politinę ano meto Lietuvos galybę, bet ir apie jos kultūrą, kuri turbūt buvo nei kiek neprastesnė už jos kaimynų kultūras.

Tačiau jai, truko vieno vienintelio dalyko — paties lietuvių užrašyto lietuviško žodžio. Be abejo, toji senoji Lietuva kalbėjo lietuviškai. Tai liudija vietovardžiai ir asmenvardžiai, svetimųjų užrašyti. Tačiau kalbėti ir rašyti nėra vienas ir tas pat dalykas. Anot poeto Aščio, „kalba ir vėjas šile ir akmuo vandenyje“. Tik užrašytas žodis ir žodinė kūryba tampa tautinės kultūros dalimi, apsaugant ją, suprato XIX a. lingvistiniai nacionalizmas ir aušrininkai. Iš čia suprantamos ir tokios uolios jų pastangos išrodyti, kad ir senovės lietuviai turėjo savo raštą. Deja, ligi XVI a. tas lietuviškas žodis pačių lietuvių nebuvo užrašytas. Tik Mažvydas pradėjo tuos „prastus žodžius“ užrašyti ir siūlė juos imti į rankas ir skaityti. O jie buvo „prasti žodžiai“, dėl to, kad jais kalbėjo tik paprasti žmonės, o Lietuvos vadovaujantieji sluoksniai savo raštuose, jau buvo pasisavinę daug imantresni rusišką, lenkišką ar lotynišką žodį. Tad kas iš tokios berastės Lietuvos atgimimo arba renesanso? Ypač aušrininkams, kurie jau pirmajame „Aušros“ numeryje A. Vistelio lūpmis skelbė:

O brangi lietuviškoji
Sventa kalba prigimtoji!
Už žemėčius tu brangesnė
Ir už viską meilėsiu.

Kai kas norėtų „Aušros“ skelbiamą atgimimą sujungti su Mažvydo, Daukšos ir vyskupo M. Giedraičio Lietuva, arba su XIX a. pradžios liutuanistiniu sąjūdžiu. Aušrininkai labai vertino visų jų nuopelnus, tačiau būtų didokas aušrininkų įžeidimas tvirtinti, kad jie ejo anų pėdomis. Jie siekė daug toliau, jų tautinės ambicijos buvo daug didesnės. Svarbiausia, jie siekė lietuvių tautinį sąjūdį įjungti į bendrą Europos nacionalistinį sąjūdį ir pastatyti Lietuvą lygiomis su visomis kitomis tautomis. Jie prabilo ne „prastais žodžiais“ ir ne vien muzikų reikalus jie gynė, bet visos Lietuvos, kurios viešpatijai jie patys pasijuto esą. Užtat su „Aušra“ iš tikrųjų ne atgimė, bet gimė naujoji Lietuva. Nors „Aušra“, ypač pirmuosiuose numeruose, vengė politinių klausimų, bet ji neabejojotinai vedė pirmiausia į kultūrinį, o paskum ir į politinį Lietuvos savitovumą. Tikrai apie tai nei negalvojo nei XVI a. religinių raštų vertėjai, nei XIX a. pradžios liutuanistai.

Lenkai ir „Aušra“

Tai ypač išryškėjo „Aušros“ polemikoje su vietiniais ir tikraisiais lenkais. Pirmasis susikirtimas įvyko su kažkoku Zero, kuris varšuvieškoje *Gazeta Polska*, aprašydamas Marijampolės gimnazijos gyvenimą, tarp kita ko pastebėjo, kad tarp lietuvių esą neapykantos prieš lenkus, kurią skleidžia užsienyje leidžiami laikraščiai ir knygelės. Dėl to esą nereikia triukšmo kelti, nes su tuo susidorojanti vietinė kunigija ir Vilkaviškio vyskupas. (Prof. P. Losowski spėja, kad tas Zero buvo Suvalkijos dvarininkas Dionizas Skaržynskis.) „Aušra“ gana piktai atsakė tam „Nuliui“, paskelbdama advokato St. Railos (mūsų B. Railos dėdės?) vedamąjį ir pasiūlydamą jį „po velniui“ (1883 nr. 5). „Aušra“ buvo įsitikinusi, kad ir vietiniai kunigai tokiam pasielgimui su Zero pritar.

Lenkijos ir Petrapičio lenkai iš pradžių „Aušrą“ sutiko gana pozityviai. „Aušra“ (1883 Nr. 6) su malonumu konstatavo, kad vieno lenkų rašytojų ir dailininkų subvimo Krokovoje metu žinomas publicistas ir ilgametis *Kraj* laikraščio redaktorius Erazmas Pilcas pakėlė taurę už „atbūdančio tautinio lietuvių literatūrinio sąjūdžio pasiekimą“. Vėliau tas pats Pilcas, pamatęs,

„Varpo“ steigėjai: vidury stovi dr. Vincas Kudirka (1858-1899), kairėje — Jonas Bulotis (1855-1942), knygnešys „oficialiais“ keliais ir knygnešių talkininkas, ir Simanas Vaičekauskas.

ko iš tikrųjų siekia „Aušra“, tapo jos priešu, kaip ir „dauguma“ lenkų, nekalbant jau apie vietinius Lietuvos lenkus, arba A. Vilkutaičio žodžiais tarant, „mūsų žlibuosius lenkinyhius“ (suprask, lenkomanus).

Rimtesnį dialogą išsivystė tarp „Aušros“ ir *Dziennik Poznanski*, nuosaikaus ir įtakingo lenkų dienraščio. „Kas nesi-džiaus“, rašė jis, „matydamas pastangas gelbėti ir išlaikyti ateitį lietuvių kalbą, kas nežūrės su nuosirdžiu pasitenkinimu, kaip žemiaičiai meldžiasi iš savo maldaknygių“. Deja, kaip teisingai pastebi prof. Jurgis Ochmanskis, tuo ir pasibaigė to dienraščio simpatijos „Aušrai“. Kai jis pajuto, kad „Aušra“ eina gerokai toliau negu tos maldaknygės, jis apkaltino „Aušrą“ ne tik lietuviško separatizmo ugdymu, bet ir buvimu Rusijos arba Vokietijos klasos įrankiu. To buvo per daug ir nemėgstamčiai „politiško arzeljavimo“ „Aušrai“.

Lenkų dienraščiui atsakė pats dr. J. Basanavičius, pasislėpęs po Birstono slapyvardį (*Aušra*, 1883 nr. 7). Tas ilgas 12 puslapių straipsnis gali būti laikomas kaip vienas geriausių mūsų polemikos publicistikos pavyzdžių. Jis pilnas švelnios, o kartais ir piktos, ironijos, jame gvaldomas visas lenkų-lietuvių santykių kompleksas. Žinoma, mums šiandien atrodytų keista, jeigu kas iš mūsų (tokių yra nemaža, ypač tarp išėvių) bandytų savintis tokius karštus lenkų patriotus, kaip Kosciūška, A. Mickievičius, Kraševskis ar net Lelevis. Tada tai buvo

vė, aiškinosi savo nugalėtojams, kad Lietuva atsistojusi prieš dilemą, su kuo geriau: su rusais ar su lenkais. Žinoma, nepriklausomybininkų dar tada nebuvo. Kitam sukilimo vadui Kostui Kalinauskui priskiriami net tokie žodžiai: Geriau pavirsti šunimi negu lenku („lučše osobačitsia čem opoliačitsia“). Suprantama, kad dar ir prieš „Aušrą“ pasirodant atsirado vienas kitas prorusininkas, juoba kad ir rusų intelektualiuose sluoksnuose atsirado simpatikų lietuvių tautai (pvz., akademikas Hilferdingas). Dr. K. Grinius tokiais išvardina Botyrių, Murašką, Gilių ir dar vieną kitą. Tai buvo ekstremistai rusų šalininkai. Bet buvo ir nuosai-kesni rusofilų, prie kurių galima priskaičiuoti ir Petrą Vileišį, ir tą patį Basanavičių. Ypač tokių gausiau buvo aplink Maskvos universitetą.

Dr. J. Basanavičius ir kiti aušrininkai puoselėjo mintį, kad „Aušra“ tik laikinai prisiglaudusi Rytprūsioje, kad spaudos draudimas bus panaikintas ir kad ji galės pasirodyti Vilniuje. Dėl to pirmuosiuose numeruose „Aušra“ užėmė visiškai apolitinę liniją, ypač vengdama ką nors derogatyvaus pasakyti apie esamą padėtį Lietuvoje. Nebuvo antirusininkas ir Jonas Šliūpas, ką rodė ir jo pastangos šnekėtis su Varšuvos generalgubernatoriumi Hurka. Tačiau būdamas pozityvistas, jis suprato, kad „Aušra“ neišvengiamai turi gildinti ir dabartines problemas. Ypač maskviečius lietuvių studentus sujungino paskutinis 1883 m. „Aušros“ numeris. Ten prie vieno „Aušros“ bendradarbio (P. Lipšto) Šliūpas pridėjo pastabą, kad jis buvęs 1863 m. sukilimo dalyvis („ėjo gelbėti tėvynę“). Į tai labai piktai reaguavo mūsų minėtas A. Vilkutaitis visų Maskvoje studijujančių lietuvių vardu (jį tarpe buvo ir J. Jablonskis). Laiskė Šliūpiui jis rašė, kad reikia atsi-riboti nuo to sukilimo, kad tai buvo lenkų reikalas ir kad Suvalkijoje to sukilimo dalyvių vadindavo „kraugeriais ir paleistuviais“. Toliau išvardijama daug rusų, kurie pritaria „Aušros“ perkėlimui iš Tilžės į Vilnių, tik reikia „atsikratyti nuo šito nelaimingo 63 m(aisto)“.

Labai įdomus Šliūpo atsakymas (*Aušra*, 1884 nr. 4): „Norite, kad „Aušra“ lenkus ir be reikalo kapotų! „Aušra“ ieško tikrai teisybės: neteisingai jinai nenori nieką erzinti. Gali būti, kad maskoliai girdėdami „Aušroje nereikalingą pasiūlymą iš lenkų, pasi-diaugtų begėdyse lietuvių ir leistų spausdinti liet. knygas lotyn. literomis. Bet toks darbas apgėdintų lietuvių inteligentiją; tiktai tamstos kitaip samprotauja-te... Lietuviai nori, eidami keliu teisybės, atgauti tai, kas nuo jų atimta neteisingai (Šliūpo pabrūkta). Padori žmonės nieka-d negali atsilenkti nuo tokio kelio. Lėlytiesi (pataikauti) prispauždėjams — tai ne „Aušros“ darbas“.

Vis dėlto tas išmintingas Šliūpo atsakymas neįtikino maskviečių lietuvių. Netrukus jie kreipėsi į naują „Aušros“ redaktorių Jurgį Mikšą, įrodinėdami,

Bulgarų kova už laisvę.

„Je laisvė nėra gyvybė, tai ne laisvė, o tik pavardė.“

83 metai atgal turkų kalėjime mirė vienas iš praktiškiausių Bulgarijos vyrų, vienas iš jos išvadavimo karys, Vojas Levskis. Pradinko kiek net, ir šedijus mirė, toį patį vietą, kur Levskis buvo turkų mirties, dėjingą bulgarų tauta pastatė jam paminklą. Levskis už tėvynės padėjo galvą, ir dabar išsivadavusi Bulgarija nori guri šodius skelbti paminklą šedijui, pagerbti jį paminklu. Iš žmonių aukų padatyti. Nenukaičiama žmonių minia stovėjo aplink paminklą: kai kurie iš jų dar atsiminė, kaip bulgarai dejuo, sunkaus turkų jungo pripausti, kumet dar Levskis vaikščiojo jo kalimo, kvietė savo tautininkus kovoti su prispauždėjais, kadino juos pastikėjimą savo pajėgoms. Ir jo darbas nenuėjo veltui. Bulgarai jį liuos ir su padėka minėjo savo garbingus mokytojus, tuos ir laisvės skelbėjus.

SODNAS

APYNEI IR BITYS.

PARANEYTA

PETRO NERIO

LIETUVOS GASPADORIAMS.

SPAUDIMAS ANTRAS

TILŽEJE 1894.

KARSTU IR SPAUDUVEJE OTTO v. MAUDERODER.

Ukininko priedas. Gruodžio mėn.

Apie

naudingus ir kenkiančius ukei

paukščius.

Pasiruošę daktarai.

TILŽEJE 1895.

Maskolijos politika

Europa

Katalikiscka Bažnyčia.

Tilžeje 1895.

Dokumentas

lotyniškas litaras lietuviškoje literatūroje.

(Ypat. skyr. Mokslo Kom. Minist. Apv.)

Perspaudinta iš „Varpo“.

Tilžeje 1899.

Ar dabar yra

bandževa?

Išleido

P. L. S. R.

1899 m.

kodėl Šliūpo flirtas su lenkais ir *Dziennik Poznanski* Lietuvai nenaudingas. Tarp kita ko jie nurodė, kaip daug pasiekė latviai, palaikydami geresnius santykius su rusais. O dėl 1863 m. sukilimo, esą, dabar ir patys lenkai laiko tai „už neįsimintą darbą“. Tiesa, tokių lenkų buvo. Pvz., J. Pilsudskis savo atsiminimuose pasakoja, kad jo tėvų aplinkoje 1863 m. sukilimas buvo laikomas ne tik klaida, bet ir prasikaltimu.

Aušrininkai ir aušrininkai

Tik pirmojo „Aušros“ numerio leidėjų pasirašė dr. J. Basanavičius. Vėliau „Aušra“ ėjo Lietuvos mylėtojų vardu. Tai nebuvo formali organizacija ar bendrovė. Lietuvos mylėtojais buvo ne tik „Aušros“ leidėjai, bet ir jos bendradarbiai, platintojai, ir net skaitytojai. O aplamai „Aušros“ galdynės darbuotojams prigijo aušrininko vardas. Dažnai aušrininkais yra pavadinami ir pauerinių laikų darbuotojai, kurie per daug aukština Lietuvos praeitį, per daug grynia lietuvių kalbą, per toli kelia etnografinės Lietuvos sienas, per daug savina-si svetimus rašytojus ir mokslininkus. Žodžiu, aušrininkams prikeriamas per didelio patriotizmo bruožas, nors tikrieji aušrininkai dažnai to neužsitaravo. Kartais aušrininko sąvoka tapatinama su romantiko sąvoka. Tam tikra prasme galima kalbėti apie pavėluotą „Aušros“ romantizmą.

Tačiau nereikia pamiršti, kad buvo ir visiškai tokie aušrininkai, išriedėję ne iš „Aušros“, bet iš „Aušrinės“. Iš tikrųjų jie turėtų vadintis aušrinininkais, bet turbūt dėl to žodžio gremėzdiškumo jiems prigijo aušrininkų vardas. „Aušrinė“ pasirodė 1910 m. pirma kaip *Lietuvos žinių* priedas, o paskum kaip savarankiškas jaunimo žurnalas. Nors iš pradžios joje bendradarbiavo ir katalikai studentai (Pr. Dovydaitis), bet netrukus jį pasuko kairėn liberaliaja linkme. Jos bendradarbių tarpe buvo daug jaunų rašytojų, kaip Sruoga, Binkis, Seinius, Vienuolis, kurie išaugo į mūsų literatūros klasikus.

Ne be „Aušrinės“ įtakos atsirado ir kitas įdomus jaunimo žurnalas *Ateitis* ir ateitininkų sąjūdis. Petras Klimas, vienas iš artimiausių „Aušrinės“ bendradarbių, turbūt neklysta sakydamas, kad „Aušrinė“ jei nepagimdė, tai paskatino *Ateities* atsiradimą. Klimas taip pat prisimena, kad *Ateitis*, švesdama kurį tai savo jubiliejų, pasikvietė jį, kaip garbės dalyvį — kūrėją „ex opposito“.

Galima būtų rasti tam tikro genetinio (kad ir netiesiogio) ryšio tarp anos senosios „Aušrinės“ ir vėliau Vokietijoje atsiradusių šviesininkų, o Amerikoje — santaričių. Tik dabar buvo atvirščia sinergija: kaip tada

Dvyliktoji metinė foto paroda

1972 m. vasarą Chicagoje vykusio antrojo Pasaulio Lietuvių Jaunimo Kongreso metu, kun. Algimantas Kezys, S.J., surengė pirmąją lietuvių foto menininkų bei mėgėjų darbų parodą. Susidomėjimas tiek fotografų, tiek gausiai lankiusios visuomenės buvo ir tebėra gana didelis.

„Draugo“ kultūrinio priedo redaktoriaus K. Bradūnas po 1981 m. įvykusios parodos rašė: „Aplamai mūsų fotografų darbuose turbūt atsispindi lietuviškos dvasios bruožas, kai nuotraukose tiek daug peizažinio grožio, tiek daug lyriškos nuotai-kos daiktuose ir žmonėse, augaluose ir gėlėse, tiek daug našlaitiškos užuojautos tai kasdieninei buičiai, bet ir nostalgijos kitokiems pasauliams. Argi viso to nėra kupinos ir lietuviškoje dvasioje gimusios liaudies dainos. Suprantama, šiandieninė mūsų šios fotografija nėra kokia nors

„Aušrinė“ pažadino *Ateitį* ir ateitininkus, taip dabar ateitininkai pažadino šviesininkus ir santaričius. Taip dažniausiai ir vyksta idėjų apykaita.

Knygnešio Povilonio kapas Saločiuose

(1981 m. nuotrauka).

Nro. 1. Tilžeje, rugpiutis 1887. 1. metas.

SZVIESA.

Laikraštis Žemaičių ir Lietuvos mylėtoja išleidžiamas.

Rėdytas ir išdėtas Ernesto Veyerio Tilžeje.

„Szviesa“ isleina Tilžeje kas mėnesį pavyzdys 32-48 pusl. Prekia be prisistatymo 3 rub. — 6 mk. ant metu. Atskiras numeris 25 kp. — 50 pf. — Apparsinimai „Szviesos“ redyštėje priimami, kasidžia už kožną puslį dalytą elutę 10 kp. — 20 pf. — Norintieji „Szviesą“ uždengtos gramolose per rubelį prisiųstą gauti, temkreipia prie rėdytės.

Mėnesinis lietuvių laikraštis (1887-88 ir 1890 m.), ėjęs Tilžeje. „Szviesa“ — tarpinis laikraštis tarp „Aušros“ ir vėliau ėjusio „Varpo“ ir „Žemaičių ir Lietuvos Apžvalgos“. Jos steigėjams rūpėjo taikinti

suskilusius pasauliečius inteligentus ir kunigus. Joje rašė nemažas skaičius buvusių „Aušros“ bendradarbių.

„Aušros“ moterys

V. DAUGIRDAITĖ-SRUGIENĖ

Be vyrų, *Aušroje* bendradarbiavo ir trys moterys: Stanislava Paškevičienė, Ursulė Tamošiūnaitė ir Liudvika Malinauskaitė-Sliūpienė. (1) Tai matome iš Vaclovo Biržiškos kruopščiai išnagrinėto 74 asmenų sąrašo *Lietuvių Enciklopedijoje* (I t., p. 469).

Be abejo, būta ir daugiau aušrininkių, tik jos liko pamirštos. Anais laikais, kada moterys dar neturėjo politinių teisių, jos būdavo vyrų ignoruojamos. Jų darbais naudotasi šeimoje, visuomenės gyvenime, tik jų vardai viešumoje retai tikslidavo. Juk visuose 19-jo amžiaus sukilimuose prieš rusus moterys plačiai dalyvavo: kaip slapty mistijų ryšininkės, globėjos, kurios maitino, gelbėjo karius, slaugė sužeistuosius ir ligonis, laidojo mirusius. O kartu jos reikėsi kaip patriotinių jausmų ugdymo, vyrų įkvėpimo herojiškiems darbams. Istorijoms išlaikė kelis jų vardus — Emilijos Platerytės ir jos palydovių Marijos Rašanavičiūtės, Marijos Prušinskaitės ir Antuanetės Tamašauskaitės, tų, kurios pačios kėlė ginklą prieš neapkenčiamą priešą.

Panašiai ir su aušrininkėmis. Iš masės tų, kurios buvo vyrų padėjėjos, platino žurnalą ir jo idėjas, žinome tik kelias, kurios stvėrėsi plunksnos ir jos pagalba kovojo už lietuvių tautos teises.

Ilgainiui prie jų prisidėjo daugiau spaudoje ir visuomeninėje veikloje besireikšusių lietuvių, kaip Gabrielė Petkevičaitė, rašytojos Žemaitė, Satrijos Ragana, Lazdynų Peleša, Jadvyga Juškaitė, Liudvika Didžiulienė, Emilija Vileišienė, Felicija Bortkevičienė ir toliau auganti grandinė. Visos jos turi būti laikomos aušrininkėmis, nes skleidė patias pagrindines *Aušros* — tautinio įsiamonimo — idėjas. Jas dar gerai atsimename.

Tad neileiskime pamiršti ir tų trijų garbingų moterų, kurios paliko savo pėdsakus jubiliejinėje *Aušroje*, kol istorijos įvykių lavina dar nenuplovė jų vardų nuo žemės paviršiaus.

Stanislava Medekšaitė Paškevičienė 1846.V.8—1933.IV.18

Stanislava Paškevičienė gimė Surmantų dvare, Girkalnio vls., Raseinių aps., mirė Paliesyje netoli Girkalnio, kur ir palaidota. Susigiminiavusi su žymiausiomis žemaičių šeimomis kaip su Bilevičiais, Stankevičiais, Medekšomis, turtingų dvarininkų dukte, gavo pagal savo laiką gerą naminių išauklėjimą. Namuose kalbėjo lenkiškai, pažino literatūrą ir istoriją, skaitydama knygas lenkų kalba; reikia spėti, kad mokyto prancūziškai ir vokiškai. Tačiau, kaip dauguma žemaičių bajorų, gražiai moko žemaitiškai, nesilalino liaudies ir brangino jos kalbą bei kūrybą. Turėjo progą lankytis Vakarų valstybėse ir jų liberalinės-romantinės idėjos jai buvo žinomos. Artimai bendravo su aušrininkais M. Davaina-Silvestraviciu, A. Fromu-Gužčiu ir kitais. Rinko tautosaką ir medžiagą senųjų lietuvių poetų biografijoms, kaip A. Klemento.

Paškevičienė rašė korespondencijas *Aušrai* ir lenkiškai rašytus patriotinius eilėraščius, kuriuos jai ir lietuvių kalbą vertė M. Davaina. (2) Jos lietuviškai parašytas istorines apysakas „Horodlės unija“ ir „Gintautą“ J. Tumas Vaižgantas nuo išleides savo redaguojamoje *Viltysje*. A. Mickevičiaus ir kitų romantikų įtakoje ji žavėjosi Lietuvos praeitimi ir ją idealizavo. „Gintautė“ (1912 m., 12 psl.) autorė vaizdavo to vardo paskutinįjį krivį ir žemaičių krikštą. Čia ypač iškeliama vyksupus Motiejus kaip tikras, giliai humaniškas, krikščionybės apaštalas. Ji rašė istorines apysakas ir lenkiškai — pavyzdžiui, apie legendinį Palemoną ir Vaidevutį. Paškevičienės rankraščiai tebėra laikomi Vilniaus universiteto bibliotekoje. Svarbu pabrėžti, kad ji rėmė *Aušrą* materialiai. Nors jos kūrybos meninė vertė nėra aukšta, bet už jos gilų patriotizmą ir nuoširdžią lietuvišką veiklą nepriklausomos Lietuvos vyriausybė yra ją apdovanojusi Gedimino ordinu. Stanislava Paškevičienė yra verta literatūros istorikų dėmesio.

Ursulė Tamošiūnaitė 1847.XII.1—1906.V.13

Kukli kaimo mokytoja, „daraktarka“, liaudies švietėja, kuri per ilgus metus mokė skaityt-rašyt Kupiškio valsčiaus vaikučius. Iš ten pati ir kilusi — iš Vėžionių kaimo.

Tai viena iš tūkstančių tų kaimo poetų-poetėlių, kurie per šimtmečius, bevardžiai, kūrė dainas ir pasakas,ėjusias iš lūpų į lūpas nuo seniausių laikų, kurie išlaikė tautosakos lobius. Tamošiūnaitės sukurtos dainos buvo paplitusios ne tik gimtosios Kupiškio, bet ir Utenos, Zarasų apylinkėse. Ji susirašinėjo su vyskupu A. Baranasku eiluoiais laiškais. A. Baranaskas buvo paskelbęs jos kūrybą, kaip ir vokiečių kalbininkas F. Specht (1888-1949).

Lietuvoje yra išėjusi monografijėlė: J. Petrulis, „Kupiškėnų poetė Ursulė Tamošiūnaitė“, *Kraštotyra*, 1967, V t.

Aušroje ji nedaug terašė, spėjama, kad tai jos eilėraščiai, pasirašyti slapyvardžiais Danutė(?) ir Zozyna Gr.(?).

Liudvika Malinauskaitė Sliūpienė - Eglė 1864.II.4/12—1928.IV.7

Liudvika Malinauskaitė buvo vienintelė moteris, kuri rašė *Aušroje* eilėraščius, straipsnius ir korespondencijas, daug nusipelnusi visuomeninėje, aušrininko dr. Jono Sliūpo žmona, bendradarbė ir įkvėpėja.

Liudvika gimė 1864 m. vasario 4/12 d. Ručėnų dvare, Vaškų valsčiuje, Biržų apskrityje (dabar Pakruojo rajonas). Tėvai — Anupras ir Karolina Malinauskai. Apie juos rašytojas kanaaninkas Juozas Tumas Vaižgantas teigė: „Malinauskai — bajorai, dailiai moką lietuviškai“. (3)

Seima, kilusi nuo Kėdainių, valdė apie 300 ha dvarą. Malinauskas blogai ūkininkavo, visai buvo nualingas ūkis, tik kai vedė daug už save jaunesnę žmoną, reikalai pasitaisė: nors Karolina didelio kraicio neatnešė, bet savo sumanumu, darbštumu ir rūpestingumu pasiekė, kad netrukus galėjo didžiulius gerus derliumi, gyvuliais ir ploniausiu linų audiniais. Ji rūpestingai auklėjo vaikus, vyriausiąją ir mylimiausiąją Liudą ir kitas dukteris — Juliją, Adelę ir Bronę, sūnus Vaclovą bei Mykolą, mokė dorovingumo, gražaus elgesio, pratinė prie darbų ūkyje. Ilgainiui atsirado naminių mokytojų. Vaikai augo linksni ir laimingi. Liudai suejūs 10 metų, tėvai išsiuntė ją į Biržus, žinomos tada Močiulskienės evangelikų-reformų mokyklą, nors Malinauskai buvo katalikė. Neilgai tačiau jai teko ten būti. Vieną dieną atvažiavo iš dvaro vežėjas su įaaky-

Liudvika Malinauskaitė-Sliūpienė — rašytoja Eglė (1864-1928) „Lietuvos Balso“ leidimo laikais.

mu Liudai tuojau grįžti namo. Mergaitė tik atvykusi sužinojo, kad jos motina ir naujagimis broliukas yra mirę ir jau palaidoti. To skaudaus smūgio Liuda negalėjo pamiršti per visą gyvenimą ir brangino motinos atminimą, stengdamasi sekti jos pavyzdžiu.

Karolina Malinauskienė mirė bėdama vos 33 metų amžiaus. Ant jos kapo pastatytas kryžius su lietuvišku užrašu: „Karolina, melskis už mūsų!“. Ručėnų dvarą apėmė gedulo nuotaika. Liudai, kaip vyriausiajai dukteriai, teko pareiga rūpintis jaunesniaisiais seserimis ir broliais. Pasamdytoji „akmistrinė“ negalėjo vaikams atstoti motinos. Kai Liudai suejo 14 metų, tėvas sumanė ją išleisti už kaimynų dvarininko (net buvo pasiūta sukle vestuvėms). Bet mergaitė verkė, priešinosi, nesutiko tekėti. Jau pasireiškė jos bėdo tvirtumas. Tėvas mirė 1878 metais.

Našlaičiams globoti ir dvaro reikalams tvarkyti susidarė apylinkės dvarininkų „globa“, apie kurią vėliau J. Sliūpas su kartumu išsireiškė: „(jie) nepamiršdavo savo reikalų pasilopyti po globos priedangą“. Našlaičiai buvo menkai aprūpinami ir liko nuskrasti. Nuolatinei vaikų priežiūrai buvo gauta mokytoja — lenkė iš Ukrainos, kuri savo auklėtiniams geros širdies netu-

rėjo ir visomis pastangomis juos lenkino. Liuda savo vaikystę apšlakstė karčiomis ašaromis.

Mokslo metu vaikai su savo guvernante gyveno Mintaujoje ir mokėsi gimnazijoje, tik Liudai ilgai jos neteko lankyti, nes ji turėjo rūpintis jaunesniaisiais. Tačiau gabi ir trokštanti žinių, pati lavinosi, daug skaitė. O dvaruose tada netrūko gerų knygų, žurnalų lenkų bei kitomis kalbomis. Adomo Mickevičiaus, Julijono Slovackio, L. Kondratavičiaus — Sirokomlės ir kitų romantikų kūrinių buvo plačiai jaunimui žinomi, daug jų eilėraščių mokėta atmintinai — iš jų buvo savinamasi meilė Lietuvai, jos praeičiai, karštas troškimas išsivaduoti iš aviėmių okupacijos. T. Narbuto 9 tomų Lietuvos istorija buvo uoliai skaitoma, kartu su Lietuvos Statutu su pasididžiavimu saugoma kaip ir šeimos archyvai, raštai dar senąja slavų kalba, siekė kelis šimtmečius į praeitį.

Kaip matyti iš Malinauskienės kūrybos, jai buvo gerai žinomi senųjų Lietuvos poetų — S. Valiūno, A. Baranasko, A. Strazdelio ir kitų kūrinių. Liuda turėjo gerą balsą, dainuodavo dvaruose populiarias operų arijas, lietuvių liaudies dainas. Nuo pat mažens ji bendravo su kaimo žmonėmis, jos širdis buvo pilna užuojautos išnaudojamiesiems, skriaudžiamiesiems, pažemintiems. Ji anksti pradėjo rašyti eilėraščius lietuviškai ir tapo karšta lietuvių patriotė dar prieš susitikdama su Jonu Sliūpu — kaip tvirtino jos dukterė dr. Aldona Sliūpaitė.

O susipažino jie 1878 metais, kada Jonas buvo dar gimnazistu. Susitikdavo Malinauskų ir Karpuškų lietuviškuose namuose, kur jaunimas kultūringai praleisdavo laiką, kalindamas perskaityta literatūra, deklamodamas eilėraščius, dainuodamas, klausydamas klasikinės muzikos ir šokdamas. Taip pat lankytas slapta lietuvių moksleivių lavinimosi būrelis. Ryšiai tarp Liudos ir Jono nenutrūko, jam išvykus studijuoti universitetą, buvo palaikomi laiškais.

Sliūpas, tapęs veikliu *Aušros* organizatorium, buvęs artimas dr. J. Basanavičiaus bendradarbis, pasiūlė Liudai išbandyti savo plunksną spaudoje. 1883 m. išspausdintas jos pirmas eilėraštis „Broliams lietuviams“ (*Aušros* nr. 3, p. 71). Jos slapyvardis Eglė (Aglė) virto lyg jos antruoju vardu (vėliau ji pasirašinėjo ir kitais slapyvardžiais: Aglė, Pušė, Sarka, Lietuvaite, taip pat kriptoniškai L.M. ir kt.). Jos eilėraštis buvo kaip ir programinių *Aušros* idėjų pakartojimas. Abiem, kaip Eglei, taip ir Sliūpui, per visą gyvenimą švietė dr. J. Basanavičiaus įžanga į pirmąjį to žurnalo numerį, kurioje buvo žadinama tautos samonė, keliamas lietuvių kalbos senumas ir turtingumas,

gaivinama Lietuvos praeities didybė, nurodinėjamos pavergėjų daromos Lietuvai skriaudos. Kai kurių amžininkų nuomone Eglės gilus idealizmas dar labiau stiprino Sliūpo patriotizmą.

Pradžioje dar vaikiška Eglės ir Jono draugystė ilgainiui virto pastovia ir tvirta meile. Rusų, kartu ir vokiečių policijos persekiojamas, Sliūpas buvo priverstas pasitraukti iš *Aušros* redagavimo darbo ir slapstyti. Jis apsilankė Mintaujoje pas Eglę ir 1884 m. balandžio mėn. 24 d. jiedu susižiedavo.

„Poetingoji Liuda pamilo mane ir aš ją“, — rašė Sliūpas autobiografijoje. „Susitarėm su Egle užmegzti gyvenimo ryšius, kada man bus pavykę užsienyje šokią tokią gužtą pasisukti“. Jonas padovanojo Eglei auksą žiedą su įrašu: „Mylėk mane“. Pasiakolines iš sužieduotinės 200 rublių, Jonas išvyko į Jungtines Amerikos Valstybes.

...

Nelengvas buvo Eglės gyvenimas mylimam žmogui išvykus į užjūrį. Tačiau susirišusi su tokiu dinamišku jaunuoliu, koks buvo Jonas, ji ryžosi pakelti visokius bandymus. Teko jai laukti apie pusantros metų, kol galėjo nuvykti į Ameriką. Apie tai, ką Eglė veikė ir jautė, iš to laikotarpio visai neturima žinių. Tenka spresti iš jos rašinių *Aušroje*, kurioje ji uoliai bendradarbiavo.

Visą jaunos autorės kūrybą lydi meilė Lietuvai, jos praeičiai bei gamtai, pareiga dirbti tėvynės labui, didaktika. Ji visur reiškė tą mokslo troškimą, kuris buvo būdingas jos epochai, kada šviesuoliai tvirtai tikėjo į pažangą istorijos procese, į tai, kad suteikus mokslą platioms masėms, išnyks skurdas, vargas, o tuo pačiu pakilsianti moralė.

Tų pačių 1883 m. *Aušros* nr. 8.

10, p. 254 skaitome Eglės eilėraštį „Mūsų šalelė“, kuris prasideda posmu:

Prigimtinę žemę myliu
Ir jos žmones mišles gilių,
Ir tuos miškus, eglėnėlius,
Smulkius mūsų žolynėlius.
Romantizmo įtaka, kuri išugdė „Aušros“ sąjūdį, aiški ir jos eilėrašty „Praeities paminėjimas“ (1884 m., nr. 5-6, p. 161)

Tarp aukštų pilių, medžiais
apklotė,
Skambėjo giesmė vaidilių,
Skambėjo daina liadna
mergaičių

Ant garbės didžių Lietuvos dievaičių.

Ta pati nuotaika dvelkia „I Nemuną“ eilėraštyje, sukurtame 1884 m. (išspausdintas jau Amerikoje, *Unijoje* 1885 nr. 4, p. 15). Čia jau aiškiai A. Mickevičiaus „Dainos“ iš „Konrado Valerodo“ sekimas. (Negalintieji šį kūrinių skaityti originalo kalba, turėtų susipažinti su puikiu V. Mykoliaičio-Putino vertimu Vilniuje 1975 m. išleistoje knygoje A. Mickevičiaus, lyrika, baladės, poemos).

Eglės eilėraščiai, parašyti Sliūpui dar neišvykus iš Lietuvos, dvelkia ramiu optimizmu. Tačiau vėliau jau skamba liūdesys ir elegiškumas. Netruksta ir socialinių motyvų, aiškių pasisakymų prieš niekinius mūsų tautą lenkus, išdidžius bajorus.

Manytina, kad žaismingoji „Daina“ (išspausdinta vėliau, 1896 m. *Vienybėje lietuvininkų* nr. 18, p. 217) buvo supsomuota laimės dienomis:

Praslinko jau man
Sešiolika metų,
Laikas užrašyti
Į knygas martelių.

Pribūkit jaunikičiai
Kurį nors dieną,
Gal atrasiu tarp jų
Už vyrų sau vieng.

Toliau, trumpinant po dvi eilutes iš keturių posmų:

Senas su jauna netinka į porą...

Nenoriu ir tolio, kurs karę...

tarnauja...

Nenoriu bajoro, suvis „jo nekenčiu...“

Jis tikras lenkbernis, o aš...

leituvaite...

Žinau aš bernelį,
Kurs išminties šviesios,
Gerai pamokintas,
Lietuviškos dvasios.

Tą vyrą noriu sau gauti
Ir renku iš visų,
Bet kur gyvena, kas per vienas,
O! To nesakyti.

Kituose eilėraščiuose jau skamba liūdesys: mylimasis išvykęs į užjūrį:

Liadna, oi liadna čionai ant svieto,

Kad persekioja nelaimė kieta.

Niekur nei vilties, nei šiburėlio,

O ir priglausti ner patvorėlio.

(*Aušra* 1884 m. nr. 7-8, p. 248)

Daugiau apie save Eglė atskleidžia rašiniuose. Čia iš jos straipsnio „Skobi putra iš gyvenimo lietuvininkų“ (*Aušra* 1885 m., nr. 1, p. 13-19) sužinome, kad ji lankydavosi pas kaimynus ūkininkus ir draugiškai su jais bendravusi, domėjosi jų gyvenimu, jų sėkme ir nelaimėmis. Karštai smerkė kaimynų dvarininko nęgaltingumą, liūdo, kad darbininkai menkai atlyginami, sielojosi, kad valstiečių tarpe daug tamsuolių, kurie tik sūnus leidžia į mokslą, o mergaičių lavinimui nesirūpina. Piktinosi žmonių girtavimu ir prietarinumu, skurdą. Pasiškėta ir Eglės religingumas, kai ji rašo: „Mėgtu pasimelėti bažnyčioje, kada tylu... Dievas vienas atneša ramumą širdiai...“ Vėliau man patinka tikrai giesmės kunigo Strazdelio Pulkin ant kelių...“ Ją varginusi garai ir (Nukelta į 4 psl.)

Niekada nepirasiu nebūti:
brauksiu į Rygą kepurės,
dalgio važiuosiu žagaren,
laikraščius pirkti į Tilgę:
kad tik toliau aš numirčiau
nuo savo mirties.

Marcelijus Martinaitis
(iš „Kukucio testament“)

Iš „Aušros“ poetų kūrybos

Eglė (1864—1928)

BROLIAMS LIETUVIAMS

Pažvelkit, broliai, į aušros šviesybę
Ir meskit iš širdies piktą tamsybę:
Imkit šviesybę nuo žmonių mūsų,
Kurie meilingai rašo dėl jų.
Broleliai gražioji aušra žiba,
Rodytoja in tamsią kelybę;
Ji kels iš nakties širdis miegančias
Ir ves keliais žvaigždėmis žibantčias.
Jau užmiršta mūsų prigimtoji
Kalba mieliausia plačioj Lietuvoje —
Taip plačiai sako — norint daug prauzuvo
Brolių lietuvių, kurie meilė buvo.
Jau daugel amžių tyliai prasnaudėm —
Troškėm širdis ne kartą baidėm —
Širdis negali gyventi duona,
Jai neužtenka svieto apmono.
Reik mums pažinti senovės žmones,
Kurie taip smarkios buvo malonės,
Reik perskaityti, ką jie mums tarė,
Ir ką daugybę gero padarė:
Bus aprašyti mūsų miškai žali,
O ir senovės dievai visagalį —
Šventas qžuolas, kuriame dievaitis
Buvo Lietuvoj didis Perkūnaitis;
Kaip prieš jį didį ugnį kureną,
Ne vieng seną Krivį marino —
Taip pašvenčiami mūsų dievai buvo.
Dėl hogi karštoji meilė prauzuvo
Dėl atminimo mūsų senovių
Dievų ir žmonių gerų lietuvių?
Jau laikas didis akis pratrinti
Ir šviesą mokslo visiems pažinti —
Mes pasilikę nuo visų vieni,
Argi bebūsim tamsybėj seni?
Man betgi regis, kad dvasia pakils,
Nuo sunkaus miego ji ilgo pails,
O broliai mano pradės dirbinėti
Aplink šviesybę mokslo netingėti
O kaip pajusit širdį stiprumą,
Tai tad pažinsit mokslo gerumą.

Juozas Andziulaitis-Kalnėnas (1864—1916)

ATSISVEIKINIMAS

Oi išeisim, išvandrausim,
Drauge mielas mano;
Išvandrausim, iškelsiausim,
Svietą apžvalgysim.

Tomas Žičkus (1844—1929)

JAU SAULUTĖ LEIDŽIAS

Jau saulutė leidžias,
Artyn vakarėlis,
Uždengs šviesumą
Tamsos debesimis.

Ateina naktelė
Poilsį nešdama,
Rasa sidabrine
Žoleles dengdama.

Darbininkai žmonės
Po darbų parėję,
Po prakaito dienos
Saldžiai atsilėjo.

Sugulė žvėreliai
Ant aukštų kalnelių,
Sutūpė paukšteliai
Ant medžių šakelių.

Visi laužė savo
Saldų miegą gavo,
Tik aš, našlaitėlė,
Viena neužmiegu...

Liudvika Malinauskaitė-Sliūpienė su vyru dr. Jonu Sliūpu ir dukterimis Aldona ir Hypatija Scrantone.

Lietuviai išeiviai — kas dabar esame?

Pokalbis su Jonu Pabedinsku

Spalio 14 — 16 dienomis Chicagoje ir Lemonte įvyksta „Ateities“ akademinių savaitgalių. Pasikartojančio ciklo bendra tema — „Lietuviai išeiviai — naujų sąvokų ieškojimas“. Kreipėmės į pagrindinį akademinių savaitgalių organizatorių Joną Pabedinską klausimais. Tikimės, kad pasikalbėjimas bus įdomus ir visiems skaitytojams, o ypač būsimam akademinių savaitgalių dalyviams.

— Šių metų savaitgalio bendra tema „Lietuviai išeiviai — naujų sąvokų ieškojimas“. Kada yra tiek visokių problemų ir konfliktų lietuvių visuomenę liečiančių klausimų, ar verta jums kartais gana abstrakčiomis temomis domėtis?

— Paprastai išeivių visuomenėje gyvename, arba nieko lietuvių bei nedarydami, arba bėgdami iš posėdžio, posėdį. Dalyvaujame suvažiavimuose, renkame pinigų ir einam į pobūvius. Tad gerai nors ir rečiau pažinti ir dalykus ir situacijas iš šono, giliau pagaltoti apie mus pačius, mūsų veiklą ar suprasti lietuvių padėtį tėvynėje. Mums kilo noras pažinti bent iš dalies, tai, kas dabar mes — lietuviai išeiviai — esame, kuria linkme einame, kas darytina, ko siekti. Žinoma, tai labai plati, bendra tema ir mūsų prelegentai tik kelis tu klausimų bruožus ir problemas užkabins. Svarbu, galvojame, nepakliūti vien į veiklos rutiną, kuri metų metais daugiausia tai pati ir retai teduoda galimybių ir reikalus pažinti iš esmės.

— Atrodo, kad tie „Ateities“ akademinių savaitgalių Chicagoje yra pasidavę jau tradicijai. Ar galime tikėtis, kad ateitininkai ir ateityje juos ruoš?

— Tai priklausys, žinoma, nuo visuomenės dėmesio tiems pasikartojančioms. Kol kas atsiliepiu: neblogi. Jie buvo pradėti su dr. P. Kisieliūnu Ateitininkų Federacijos valdybos finansine parama. Šiam savaitgaliiui turime mecenatą. Tikimės paramos gauti ir kitiems metams.

Jonas Pabedinskas.

— Kas rengia ir praveda šiuos „Ateities“ akademinius savaitgalius?

— Ateities žurnalo vakaro programa, ruošia, premijos ir kiti reikalai yra kun. dr. Kęstutis Trimakas ir Vytauto Šoliūno rūpestis, žinoma su visu būriu pagalbininkų. Vakaronės ir paskaitas rengia ir praveda daugiausia jaunesni ir vidutinio amžiaus ateitininkai. Rengėjų tikslas yra kiek galint daugiau į tai veiklą įtraukti pačius jauniausius, čia mokslus baigusius. Norime juos mūsų veikla sudominti, duoti jiems pasireikšti ir juos (tikimės — su pastinėjimu) stebėti.

— Kam šie savaitgaliai skiriami — vien ateitininkams, ar plačiau visuomenei?

— Iš pradžių dėmesys kilo daugiausia išeitininkų, bet su kiekvienu savaitgaliu jis plėtoja, ir smagu matyti, kad sulaukė atgarsio plačioji visuomenė. Paskaitų temos aktualios visiems, ne vien ateitininkams. Ir šio akademinių savaitgalių įvykiuose kviečiame dalyvauti visus, kuriuos domina svarstysimos temos.

— Matyti, kad savaitgalio programa jau yra įgavusi tam tikrą savitą formatą. Kokie būtų pagrindiniai jo sandai?

— Savaitgalio metu Ateities žurnalas, šeštadienio vakarą, per

metinį pobūvį (vakariene) įteikia metų premijas žurnalo bendradarbiams — moksleiviams ir studentams. Tai itin gražus ir svarbus paskatinimas jaunimui dirbti su Ateities žurnalu, kuris, kaip turėtumėm pripažinti, kun. dr. Kęstutis Trimakas redaguoja, yra tikrai iškilęs savo kokybe.

Penktadienio vakaronė paprastai skiriama dailiam žodžiui — programą sudaro ir atlieka jaunimas. Šeštadienį visą dieną ir sekundanį priešpiept vyksta paskaitos ir simpoziumas pasirinktą bendra savaitgalio temą. Kaip ateitininkams įprasta, pridera, ir miela, visą savaitgalį užbaigiam šventom Mišiom su bendrai temai pritaikytu pamokslu.

— Pastebėjome, kad kiekvienais metais didžiųjų prelegentų sudaro naujos jėgos. Kaip pasirenkate kviečiamus paskaitininkus?

— Mūsų tikslas yra ne tik suteikti forumą išeivijoje subrendusiems ar bebręstantiems intelektualams, bet taip pat ieškoti ir kiek galima labiau išbalansuotą analizę ir atsakymų į įvairius klausimus — todėl norime išgirsti ir mūsų veteranus. Ir iš šio savaitgalio programos dalyvių pavardžių matysite, kad stengiasi to principo laikytis. Prelegentai bus Viktoras Nakas, prof. dr. Kęstutis Skrupskelis, dr. Antanas Sužiedėlis; komentatoriai — dr. Adolfas Damašius, dr. Juozas Meškauskas; simpoziumo dalyviai — poetas Kazys Bradūnas, muzikė Emilija Sakadolskienė, dailininkė Dalia Kolbaitė.

— Ko siekiama, ruošiant šiuos akademinius savaitgalius?

— Šalia aiškaus tikalo atkreipti dėmesį į Ateities žurnalo jauniaušius bendradarbius ir juos skatinti toliau būti lietuviškai kūrybingais, norime prisidėti — savo paskaitomis, svarstymais ir diskusijomis — prie mūsų imamo, rimčiau prie lietuviškos kultūros ir intelektualinės veiklos.

Man atrodo, kad būdami mažos tautos nariai ir nedidelis išeivių būrys, mes savaime daugiausia dėmesio esame link kreipti į veik-

los kiekekybę, o ne į kokybę. Tarsi ieškome lietuviškos kiekekybės koeficiento. Jeigu, hipotetiniai, paimtumėm kraštutinį pavyzdį, tai šokių šventėje, kurioje šoktų 10,000 žmonių jau daug kartų matytus šokius, pasirodytumėm savo kiekekybe. Bet jeigu Sagys su choreografuotų tris lietuviškos stiliaus baleto šokius su Baryšnikovu ir tas juos su Kirkland pašoktų televizijoje, tada sakytumėm, jog šio pasireiškimo lietuviškas kokiebės koeficientas aukštas. Manau, kad panašiai galėtume pažūrėti ir į mūsų intelektualinės srities veiklą: paskaitas, stovyklas, suvažiavimus, šventes ir t. t. Kad ir mažos, palyginti, rengėjų grupės, kaip pvz. santariečiai ar Europos ateitininkai metų metais surengia aukštos kokybės susibūrimus. Šalia rūpestio kokybe, norime susitelkti prie lietuviškų klausimų. Norime vengti temų, mus mažai liečiančių. Nematau didelės vertės mums susirinkti išklaudyti lietuviškos, kad ir labai aukštos kokybės paskaitas, verstos iš portugalų ar anglų kalbos, kaip geriau iškirsti Amazonės miškus. O tokių paskaitų pasitaiko kai kuriuose mūsų simpoziumuose ar suvažiavimuose. Nauda iš to, galvočiau, tėra, kad pasidžiaugiam ir vieni kitam parodomė, kokių tikrai gudrių lietuvių turime. Tačiau be vieno kito savičiūlės pamazavimo tokios temos vargu ar daug naudos duoda kitiems lietuviams.

Žinoma, dažnai be kritiško žmonių skaičiaus ar pinigų kiekio įmanoma nei reikiama kokybė. Bet jos siekti verta, ir mes, kiek sugebėsim, stengsimės ir toliau organizuoti šiuos savaitgalius, kokybiškai tiek pasiekiančius, kiek bent mums taip atrodo, dabartinis Ateities žurnalas.

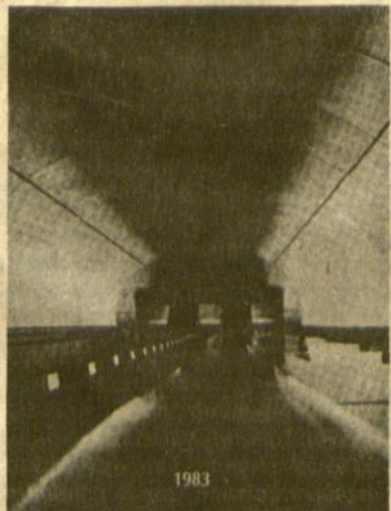
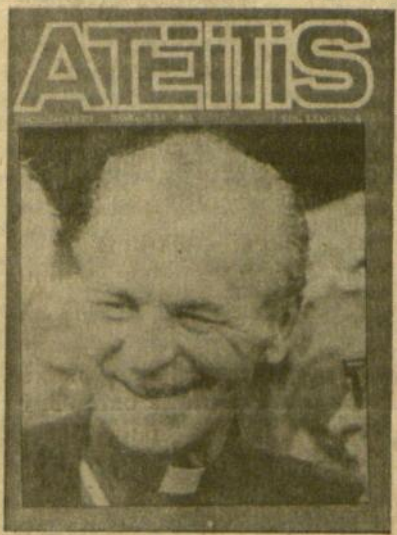
— Džiaugiamiesi šios jau gyvenamiesiems ateitininkų kartos būrelio žmonių iniciatyva, linkime, kad ir šis „Ateities“ akademinių savaitgalių atneštų naujų, šviežių mintų susirinkusiai visuomenei, sukeltų tokias pat gyvas diskusijas, paskleistų kontroversiją, kaip ir ankstesnės. Tikimės, kad Chicagoje ir apylinkių lietuviai, kuriems rūpi mūsų tautinė ateitis, šia proga pasinaudos.

NAUJI LEIDINIAI

• Ateitis nr. 6 (1983 birželio mėn.). Ateitininkų Federacijos leidžiamas katalikiškos-lietuviškos orientacijos mėnesinis žurnalas. Vyriausiasis redaktorius — kun. dr. Kęstutis Trimakas, 850 Des Plaines Ave., Apt. 409, Forest Park, IL 60130. Administracijos — Juozas Polikaitis, 7235 S. Sacramento Ave., Chicago, IL 60629. Prenumerata metams JAV ir Kanadoje — 12 dol., Pietų Amerikoje — 7 dol., kituose kraštuose — 9 dol.

Numeris skiriamas šiais metais netikėtai mirusio ilgaalio Ateitininkų Federacijos dvasios vado, visuomenininko, rašytojo, pastoracinio darbuotojo, jaunimo auklėtojo kun. prof. Stasio Ylos šviesiam atminimui. Spausdinami atsisveikinimo žodžiai, kilę iš įvairiausių visuomeninio darbo sričių, ištraukos iš vėlonio veikalų, sudarančių jo idėjinį palikimą, bei pavyzdžiai jo poetinės kūrybos, taipgi jo paskutinio pamokalo, pasakoto šiemetiniame lietuvių politinių kalinių suvažiavime Chicagoje, tekstas bei prieš pat mirtį rašytas laiškas Moteris ir Kristus redaktoriui. Numeris iliustruotas nuotraukomis, kuriose vėl matome besisąjuntantį ir beveikiantį kun. prof. Stasį Ylą.

„Atžalų“ skyriuje rašo Dalia Kašubaitė, Ramūnas Balčiūnas ir Tauras Bablys, o „Veiklos“ skyriuje Ateities redaktoriai kun.

Eugenijus Butėnas, Rimvydo Cinkos ir Stepo Rušinakofoto, grafikos ir tapybos darbų paroda vyksta Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Chicagoje nuo 1983 m. spalio 7 iki spalio 20 dienoms.

dr. Kęstutis Trimakas pateikia reportažą iš savo kelionės į Australiją ir susitikimų su Australijos ateitininkais.

• Mūsų sparnai nr. 54 (1983 birželio mėn.). Lietuvių evangelikų reformų žurnalas, leidžiamas Lietuvos Evangelikų Reformų Bažnyčios kolegijos. Redaguoja Petras Bružas, 4429 S. Talman Ave., Chicago, Illinois 60632. Administruoja Jonas Palsis, 5718 S. Richmond, Chicago, Illinois 60629.

Religinė ir tautinė temom rašo kun. Stasys Neimanas, kun. Povilas Dylis, kun. Eugenius Gerulis, Vaclovas Prūsas, Aleksandra Vaisiūnienė, Arvydas Ramonis ir daug kitų autorių. Jono Kutros straipsnyje „Aušros šimtmetis“ apibūdinama jos reikšmė mūsų tautinio atgimimo istorijoje. Straipsniu „Reformatorius dr. Martynas Liuteris“ pažymima visame krikščioniškame pasaulyje šiais metais minima 500 metų sukaktis nuo Martyno Liuterio gimimo. Jurgio Jašinskio straipsnyje „Klaipėdiečiai jaunuliai Tauragėje“ dokumentuojama Tauragės mokytojų seminarijoje 1936-1940 metais besimokiusių jaunuolių likimas ir jų sunki padėtis, kada 1939 metais nacinė Vokietija atplėšė Klaipėdos kraštą.

Vertingi ir Iz Knopfmillerio prisiminimai iš Rytų fronto 1941-43 metais, kuriame kai kuriems lietuviams teko tapti nauti vokiečių-rusų kalbos vertėjais. Pateikiama nemažai žinių iš dabartinio lietuvių protestantų gyvenimo ir veiklos.

• Laivas, nr. 4 (1983 liepa-rugpjūtis). Religinio ir tautinio gyvenimo dvi mėnesinis žurnalas, leidžiamas Marijonų vienuolių. Redaktorius — kun. J. Vaska, MIC. Adresas: 4545 West 63rd Street, Chicago, IL 60629.

„Aušros“ moterys

(Atkelta iš 3 psl.)

dažnai bažnyčios orumui netinkanti muzika, pvz. kai jai tekę girdėti vargonininką polonezą grojant.

Idomus ir šiandien aktualus jos straipsnis „Trumpa pažvalga kodėl pačius lietuvius“ (Aušra 1985 m., nr. 4-5, p. 9). Jos žodžiais: „Vaikai eina pasukti motinai... maišytų tėvų vaikai niekuomet nebus lietuviškas, kadangi motina ne lietuviė“.

Eglės raštai nepasižymi originalumu, juose aiški ne tik romantizmas, bet vėliau ir lenkų literaturoje viešpatavusio pozitivizmo įtaka, kaip M. Kononickos poezija, E. Ožekienės, M. Radzevičiūtės proza. Ir pats Šliūpas rašė: kad „jos mūza nėra pirmaeilė, bet anais laikais maža buvo ir tokių“. Viena iš pačių pirmųjų moterų poečių, dargi bajoraitė, rašiusi poeziją lietuviškai, nusipelnė pagarbos tautinio atgimimo skaitytųjų tarpe. Tai buvo tikra „Aušros“ dukra.

Jonas Šliūpas, emigravęs į Ameriką, atsidūrė dideliame varge, nes visą savo uždarbį į energiją skyrė lietuviškai spaudai, leido laikraščius, rūpinosi, kad jie būtų platinami Lietuvoje, organizavo išeivius.

1885 m. rugsėjo mėn. Eglė atvyko į New Yorką. Skubiai susituo- kę jaunavedžiai, kartu stvėrėsi darbe. Eglė, dvaro panelė, pateko į skurdžiausią miesto lūšnyną, į įvairių tautybių imigrantų mišinį. Tačiau ji prisitaikė, nes dar Lietuvoje skleidė mintį, kad moterys neturėtų bijoti fizinio darbo. Nors ant jos pečių krito visa namų ruošia, juodas darbas primityviausiomis sąlygomis, ji sykiu ėjo į fabriką, siuvimais pelnytų uždarbui rėmė vyro veiklą. Dažnai abiem tekdavo badauti, kartais dalintis vienu bananu į dieną. Patys skurdami, Šliūpai sugebėdavo dar teikti pastogę naujesiems ateiviams ir pa-

žmonės — o net vaikams trūko maisto, drabužių, nebuvo iš ko jiems nupirkti lovyčių — jie buvo guldomi spaustuvės raidėms laukti gėdos... Pagaliau Eglė daugiau kentėti nebegalėjo. Impulsyvi, audringoje scenoje išbarstė laikraščio rinkinį ir pareikalavo iš vyro daugiau rūpinis šeima. Ji privertė Šliūpą eiti studijuoti mediciną, o pati su vaikais kuriam laikui 1889 m. išvyko į Lietuvą pas gimines.

Tačiau viešnagė Ručėnuose nebuvo maloni. Lietuvių tautiniam samonėjimui stiprėjant, kartu augo ir dvarininkų pasidavimas lenkų įtakai. Giminės, nepaisydami griežto tėvų nuostatymo, kalbino vaikučius lenkiškai, prikaišėjo Eglei, kam tekėjusi už neturtingo „litvomo“ (niekinamas žodis, kuriuo lenkai vadindavo lietuvius patriotus), lenkų persekiotojų. „Globėjai“ skirtos dalies jai neišmokojo.

1891 m. grįžusi į Ameriką, Eglė dar kurį laiką kentėjo vargą. Tik kai Šliūpas baigė universitetą ir įsigijo gydytojo diplomą, išvytė sėkmingą praktiką, reikalai pasitaisė. Ilgai keitė gyvenamąsias vietas, Šliūpai pastoviai apsigyveno Scrantono mieste, Pensilvanijoje. Pastatydinti savi namai virto lietuviškos veiklos centru visoms Jungtinėms Valstybėms, kur lietuvių būta. Čia virė kultūrinis ir politinis darbas, remiantis nepriklausomos Lietuvos kūrimui, lankėsi žymieji lietuviai veikėjai, vietiniai ir atvykstantieji iš Lietuvos, kaip dr. J. Basanavičius, rašytojai Žemaitė, kanauninkas J. Tumas-Vaižgantas, taip pat O. Širvydas, K. V. Račkauskas, Martynas Yčas, kuris vedė jauniausiąją Šliūpų dukterį Hypatiją. Eglė, gera šeimininkė, visus maloniai priminėjo, vaišino.

L. Šliūpienė visą laiką gyvai dalyvavo lietuviškoje spaudoje ir visuomeninėje veikloje. Artimai bendradarbiavo su J. Šliūpo bičiuliu aušrininku M. Davainai-Silvestraviciūnu (buvo vedęs jos

seserį Juliją), Lietuvoje leidusi žurnalą lenkų kalba Litva, kuris savo patriotiniais straipsniais grąžino Lietuvai ne vieną iš daugelio išlaikytų po plačiąją Rusijos imperiją, nutaustanciję lietuvių. Eglė palaikė ryšius laiškais su lenkų rašytoja M. Radzevičiūte, kuri buvo palanki lietuvių tautiniam sąjūdžiui, vertė kai kuriuos jos kūrinius į lietuvių kalbą. Mažiau rašė eilėraščių, bet viename, antrašte „Bajorams“, karštai priminė, kad:

Is lietuvių esame mes kraujo,
Mums broliai lietuviai...
(Vienybė lietuvininkų, 1893 m. nr. 29, p. 348).

Ji šaukė Lietuvos bajorus bendradarbiauti su tautinio atgimimo veikėjais. Jau daugiau linko į prozą — jos straipsniai apie moters būklę, jos teises, tikėtinai jas, kad yra labai svarbu lavintis, įsigyti kokį amatą, specialybę ir siekti nepriklausomybės nuo vyrų. Tai buvo pirmas kartas mūsų istorijoje, kai pradėta kelti moterų teisių svarba. Visada nusikraustytų ir nelaimingųjų gynėja, ji rašė straipsnius įvairiais savo laiko rūpimais klausimais, ypač vaikų auklėjimo temomis. Jos straipsniai giliai humaniški, pagrįsti meile bei sveiku protu, ir šiandien būtų aktualūs. Susibūrusi šviesesnei įsiveis ir užmezgusi ryšius su Amerikos feministėmis, įkūrė „Lietuvos dukterų“, „Pažangiųjų moterų“ draugijas, rėmė kultūros bei švietimo organizacijas, kaip „Apšvietą“, „Tėvynės mylėtojų“ ir kitas.

Įprasta manyti, kad tai buvo J. Šliūpas, kuris davė pradžią lietuvių męgėjų teatrui Amerikoje. Tačiau ar ne Eglė priklausė šioje srityje pionierės palme? Juk tiksliai jau atsiradus Jungtinėse Valstybėse 1885 m. rudenį, prasidėjo lietuviški vakarai, vėliau ir vaidinimai. Žinome, kad Šliūpas juos organizavo, dėmėjosi teatru, net pats bandė rašyti dramas, tačiau atrodo natūralu, kad ne jam, o Eglei turėjo kilti idėja organizuoti męgėjų teatrą. Ji, be abejonės, buvo susipažinusi su dvarų salionuose vykdomais koncertais.

„gyvaisiais paveikslais“, vaidinimais. Jie per visą 19-tą amžių ten buvo labai populiari ir jiems pavyzdžių netrūko, nes dvarininkai daug važinėjo į Vilnių, Varšuvą, Maskvą, Peterburgą, net į užsienius. O ten turėjo progą matyti geriausius pasauliye pastatymus, tad ir jais sekti. Yra žinoma, kad Eglė pati dalyvavo pačiuose pirmuose lietuviškuose vaidinimuose, kai kuriems net specialiai rašė dainas, kaip J. Gri-niaus vaizdeliui „Kova po Grunvaldu“ (1892.III.7 Chicagoje — Vienybė lietuvininkų p. 464). Taip pat ji pati rašė teatru kūrinius. Štai, iš Jono Šliūpo laiško, rašyto Eglei į Lietuvą 1885 m. v. sara, sužinome, kad ji jau buvo parašiusi kažkokią, anot jo męgėją: lietuvišku kostiumu, „komedijotė“ (tai buvo anksčiau, negu pasirodė garsioji Keturaktis „Amerika pirtyje“, išspausdinta Amerikoje 1895 m.). Daug Eglės kūrybos yra žuvę, tik yra išlikusi trijų veiksmų komedija „Netikėtai“, išspausdinta 1910 m. Philadelphiaje. Toji komedija buvo pakartotinai vaidinama Amerikoje, taip pat ir Vilniuje 1911 m., režisuojant jaunam advokatui Mykolui Šleivičiui, vėliau buvusiam nepriklausomos Lietuvos ministru pirmininkui (V. Mak-nys, Lietuvių teatro raidos bruožai, Vilnius, 1972, p. 329). Neti-nia, ar Šliūpo laiške minimoji „komedijotė“ buvo toji pati „Netikėtai“, bet sprendžiant iš tematikos, manytina, kad taip, arba kita, bet rašyta taip pat anksti, dar Eglei būnant Lietu-voje. Turint visa tai galvoje, Eglė turėtų būti laikoma viena iš lietuvių teatro pradininkų išeivijoje. Eglės vieta, kaip poetės, yra lietuvių literatūroje labai kukli, bet kaip visuomenininkė ji turėjo daug nuopelnų mūsų tautai.

Greta visuomeninės veiklos Šliūpienė daug dėmesio ir laiko skyrė savo šeimai, rūpestingai vaikus auklėjo, stropiai žiūrėdama jų dorovės ir lavinimosi. Mėgo durtis ūkyje, kurį tam tikrą laiką turėjo Pensilvanijoje. Di-delės įtakos jai ir visai šeimai paliko ilgą laiką pas juos gy-

venęs 1863 metų sukilėlis, kuniga V. Dembskis, labai įdomus žmogus, daug pasaulio matęs ir plačiai išsilavinęs.

Šio šimtmečio pradžioje Eglė jautėsi jau pavargusi, bet dar dalyvavo naujesnės dvasios leidiniuose Naujoji gaidynė, Laisvoji mintis. Vyrui dažnai keliaujant, vaikams paaugus ir tolinantis nuo namų, ji jausdavosi vieniša, liūdną. Tik geresnės sąlygos kai leido naudotis šio krašto kultūrinio gyvenimu: ji lankydavosi koncertuose, pvz., I. Paderewskio, geruose teatry pastatymuose, kur jai teko matyti daug garsenybių kaip E. Modzejevska, Sarah Bernhardt. Yra dar žmonių, kurie ją atsimena kaip aistringą teatro męgėją: lietuvišku kostiumu, languotu šilkiniu sijonu, juodu alksminiu kikiuku, kaip tuomet vilkėta, ilgais karoliais, su spalvotais kaspinais ant galvos, jausingai iš scenos deklamuojantią. Eglė buvo vidutinio ūgio, apypilnė, mėlynakė brunetė. Energinga, dažnai impulsyvi, greitai užsidegianti, bet tuo atsi-laidžianti, kartu sentimentali, gėdaširdė ir pasižymėjusi aštriu humoro pajautimu. Kalbėjo sodria rytu aukštaičių tarpe.

Paskutinis svarus Eglės patar-navimas tėvynei — jos žygis Paryžiuje, kur ji 1919 m. buvo atsiradusi su vyru, buvusiu lietu-vių delegacijos prie Versalio tautos sutarties nariu. Mokedama angliškai, ji per aukšto amerikie-čio karininko žmogą išrūpino Lietuvai leidimą įsigyti mūsų kariuomenei dalį Amerikos kariuomenės po karo likviduo-jamo turto, labai naudingo mūsų jaunajai valstybei.

Per visą ilgą buvimo Amerikoje laiką Eglė svajono grįžti į tėvynę. Dar jaunystėje parašytame eilė-raštyje „Lidnybė“ ji išreiškė tą savo troškimą:

Yra tai laimė už visas didžiausias,
Lietuvos laisvę akimis datinti,
O paskui žemę prigimtoje mirti.
Pirmajam pasauliniam karui pasibaigus, visa Šliūpų šeima grįžo į Lietuvą: abu Šliūpai, duktė

Kertinė paraštė

(Atkelta iš 1 psl.)

mu, tai šiandien tenka ieškoti būdų savo tautiškumą auferinti su kitų tautiškumu. Atsakymo į šį klausimą neradus, tautiškumas pasidaro ne tiek vertybė, kiek yda. Jaunajai ateitininkijai kartais šis klausimas kyla labai egzisten-cinėje, net grėsmingoje formoje. Nesugebėjimas rasti visus patenkinančio atsakymo kenks pačiam tautiškumui.

Dar yra viena problema, kuri šiandien yra gyva tiek lietuviškoje, tiek tarptautinėje plotmėje. Tai yra marksizmo iškelta problema. Ją galima aptarti klausimu, kas ateityje bus turto valdytojas: atskiras asmuo, ar bendruomenė. Marksizmas šį klausimą sugebo išskirti taip plačiai, kad šiandien negalima jo apeiti. Jis paneigė ligi šiol principine laikomą tiesą, kad žmogus yra turto valdytojas. Remiantis marksistine teorija, savininku žmogus galės būti tik tiek, kiek jam valdžios bus leidžia-ma. Tai šiandien yra praktikuojama komunistiniuose kraštuose. Lietuviškai visuomenei šis klausimas nėra tik teorinis klausimas, bet giliai išgyventas rūpestis.

Abu galimi atsakymai į šią problemą turi savo pavojus. Jei išliks turtingas žmogus, ar jis nebus skriaudėjas? O, jei žmogus bus savo pragyvenime priklausomas nuo bendruomenės, ar jis galės būti laisvas? Šiame klausime evorio centras sudaro ne vien turto turėjimas ar neturėjimas, bet ar ateities žmogus galės būti laisvas, ir jei taip, tai kokią būdu.

V. Bgd.

pėdos kraštą. Vertingi ir Iz Knopfmillerio prisiminimai iš Rytų fronto 1941-43 metais, kuriame kai kuriems lietuviams teko tapti nauti vokiečių-rusų kalbos vertėjais. Pateikiama nemažai žinių iš dabartinio lietuvių protestantų gyvenimo ir veiklos.

• Laivas, nr. 4 (1983 liepa-rugpjūtis). Religinio ir tautinio gyvenimo dvi mėnesinis žurnalas, leidžiamas Marijonų vienuolių. Redaktorius — kun. J. Vaska, MIC. Adresas: 4545 West 63rd Street, Chicago, IL 60629.

Aldona, jau irgi medicinos daktarė, sūnus Kęstutis, fizikas, litera-tas ir menininkas, taip pat duktė Hypatija su vyru Martynu. Yėu — pirmuoju mūsų finansų ministru. Jie tuoj stvėrėsi darbo. Šliūpienės pavyzdžiū mūsų visuomėnė pradėjo vadinti vaikų istoriškais arba tautosakos lietuviškią vardais.

Eglė susitiko Lietuvoje su savo seserimis — Julija Davainai-Silvestraviciūne, Bronė Baceviciūne, netekėjusia Adele, broliu Mykolui Malinausku. Tik antras broliukas Vaclovas, Amerikoje dingęs be žinios. Eglė jau buvo paliegiusi daugiausia praleidavau laiką su dukters Yčienės šeima, augino jos vaikučius. Labai kentėjo dėl sunkios gabaus sūnaus ligos, kuri anksti (1932 m.) paguldė jauną žmogų į kapus. Labai mėgo vasaroti Palangoje, visuomenės gyvenime nedaug tedalyvavo. Liudvika Malinauskaitė-Šliūpienė-Eglė mirė Kaune 1928 m. spalio 7 d. — dar laisvoje Lietuvoje, ištikima savo šūkiui „Išgelbėti Lietuvą galima ne kardu žvangėjimu, bet mokslu ir spindėjimu“.

- (1) Lietuvių Enciklopedijos XXX t. 63 p. netiesiogiai duotas Malinauskaite-Šliūpienės vardas: šeimos duomenimis ji buvo Liudvika, ne Liudmila, o jos tėviškė — ne Ručionys, tik Rūdnai.
- (2) Žiūr. Aušra, eilėraštis „Is dainu lietuves“, nr. 10-11, p. 384-5.
- (3) Vaidgantas, Rastai, IV t., p. 211. Kaunas, 1922.

• Santrauka platesnės studijos: V. Bgd. Daugirdaitė-Sruogienė, Liudvika Malinauskaitė-Šliūpienė — Eglė: biogra-fijos nuotraukos. Mašinraštis — 80 psl. ir priedai.

Dalis „Aušros“ šimtmečiui skirtos medijos netilpo į sukaustytą „viniu“, „Draugo“ kultūrinio priedo (1983 m. spalio mėn. 1 ir 8 d.) numerius. Ji bus atspausdinta dar šiais metais vėlesniuose kultūrinio priedo numeriuose. „Aušros“ šimto metų sukaustytas pažymėjimas „Draugo“ kultūrinime priede yra parėmusi JAV LB Kultūros taryba iš jai skirtos Lietuvių Fondo samatos.